

KLEISZ TERÉZ

Professzionizálódási folyamatok és stratégiák  
a szociális munka/közösségi munka  
social work/community work  
fejlődéstörténetében,  
angol és amerikai metszetben

**Bevezetés**

Jövendő népművelőket, felnőttképzési és kulturális menedzsereit tanítván, s a magyar közművelődés jelenségeit közelebbről ismervén, az utóbbi évtizedben arra lettem figyelmes, hogy átalakulóban van a művelődési intézményrendszer tevékenységi rendszere, tradicionális gyakorlatok, s népművelői szerepfelfogások súlyukat veszítik; a korábbi művelődéspolitikát dominánsan uraló kanti típusú kultúrafelfogás (a kultúra: a társadalom, ill. az egyén szellemi élete) megkérdőjeleződik, ill. amellet, hogy az autonóm kultúra (magaskultúra) terjesztése, „közkinccsé tétele” nem kerül le a napirendről, a hangsúlyok máshova kerülnek: az lesz a figyelem tárgya, hogy milyen kultúra él az emberekben, létfeltételeikhez milyen kultúra szervesül, hogy élnek, dolgoznak, gyermeket nevelnek, laknak, mivel szembesülnek nap mint nap.

A kultúrát felülről elosztó intézményi működésnek alternatívái születtek. Kibomlott a civil társadalmi szféra, sok új alakzattal, alternatív intézményesülésekkel, mozgalmi jelegű szerveződésekkel. A hagyományos művelődési otthonok innovatívabb része is már a nyolcvanas évektől arra törekszik, hogy „egyfajta társadalmi központ legyen, ahol az emberek találkozhatnak, megbeszélhetik ügyes-bajos dolgaikat, hogy sokféle tevékenységre legyen lehetőség, helyiségeiket többcélúan lehessen használni, hogy alapvető információkat gyűjtsenek és szolgáltatassanak, különösen a mindennapi életcselekvéseit segítve, hogy kitapogassák a lakosság tevékenységében meghúzódó problémákat, és azok megoldására a művelődés eszközeit is felhasználva keressenek lehetőséget, hogy művelődési folyamatokat indítsanak el.<sup>1</sup>

Az új alakzatok társadalmi kohéziófejlesztő működését olyan értékválasztás vezérli, amely értelmében a mindennapi életkeretek uralásának képességeinek megteremtése a cél.

Az ezen irányvonal szellemében tevékenykedő társadalmi-művelődési mozgások, szerveződések, intézmények szükségszerűen érzékenyek lettek a lokális közösségek, családok, egyének bizonyos problematikus élethelyzetére, s ezekre válaszképpen

---

<sup>1</sup> Varga, 1983.

kiformálódott az ún. „problémamegoldó közművelődési modell”<sup>2</sup> amely keretében egyfajta zavarhárító működési gyakorlat, bizonyos szocializációs zavarok korrigálását célzó segítő beavatkozások, humán szolgáltatások nyújtása, veszélyeztetett helyzetben lévő lakossági csoportok támogatása és hasonlóak váltak részévé a tevékenységi profilnak.

Az adott társadalmi közeget, a felbukkanó helyi igényeket rugalmasan szolgálni akaró aktorok természetesen szembesültek mikro/mezzo helyzetben azon jelenségekkel, amelyeket a társadalom makroszintű elemzése az alábbi kategóriákkal jelölnek: a modernizáció szervetlensége, a társadalom strukturális egyenlőtlenségeit kitermelő mechanizmusok, s az ezek által hátrányosan érintettek, szegénység és depriváció, a deviánsnak definiált jelenségek emelkedő trendjei, növekvő megbetegedési és halálozási arányszámok, a társadalom identitásfejlesztő műhelyeinek erőtlensége, a családi instabilitás jelenségek köre, a szociálpolitika jelenlegi szisztémájából következő ellátatlanságok stb.

Mivel a magyar társadalomban a korábban rendszerspecifikus sajátosságként leírt „hiány” a problémakezelő, gondozó, támogató intézményekre, s szolgáltatásokra is áll, a kibontakozó nonprofit szektor elemei, a vállalkozó művelődési otthonok ilyen típusú feladatvállalása „kísérlet” címszóval megjelent a palettán.

Ezt a célrendszert vállalta fel a 70-es évek közepén induló ún. Nyitott ház művelődési otthoni kísérlet, s későbbiekben az ezen orientációból kinövő lokális társadalmat fejlesztő tevékenységi módozatok (népfőiskola, közművelődési egyesületek, kalendáriumszerkesztő tevékenység, a mentálhigiéné és közművelődés kapcsolódását jelző szolgáltatások).

Szociális és kulturális dimenziók együttjelentkezéséről van szó, a közművelődés, a felnőttek legszélesebben vett tanulási folyamatai ötvöződnek a mentálhigiéné, a család gondozás, szociálpolitika, pszichiátria, jogtudomány szakmai területekkel – s egy olyan irányzatként öltönek formát, amely társadalomsegítő, közösségfejlesztő, professzionális humán szolgáltatásokra orientálódó szakemberek jelenlétét igényli.

Az angolszász országokban a hasonló szakmai szerep: a szociális munkás (a social worker), a közösségi munkás, közösségfejlesztő (community worker) már relatíve hosszú előzményekre tekint vissza, egymásba át-átfolyó történettel; a magyarországi fejlődéstörténetben viszont csak szórványosan találhatók meg.

Módom volt részt venni a magyar felsőfokú „szociális munkás” képzés tervezésében, s nyomon követtem az elképzeléseket, hogyan kellene ezt az új foglalkozást megnevezni, elfogadtatni a közvéleménnyel, s értelmiségi szakmát fejleszteni belőle. Láttam, ahogy határait meghúzta a rokon szakmai területektől, s elkülönült csapásirányt választott, törekedett önálló szakmai identitás kiépítésére.

A közösségfejlesztő, települési animátor, helyi társadalomfejlesztő szakmai irány a hagyományos népműveléssel szemben fogalmazta meg magát, s civil társadalmi keretekben szerveződik a nyolcvanas évektől, fel-felvetve a professzionalizálódás kérdéskörét, annak kívánatos módjait.

*A dolgozatom célja*, hogy ezeket a Magyarországon frissen kiformálódó, újszerűnek tűnő szakmai orientációkat képviselő területeket, alkalmasint a felsőfokú ilyen irányú képzést, ill. képzési specializációt, valamint a közművelődési praxis ezen ágát segítsem azzal, hogy a professzió fejlődéstörténetének elemzésén keresztül megvilágosodjanak azok a meghatározottságok, amelyek megteremtik a „szakmát”, azok a működési mechanizmusok, amelyek a segítséget intézményesítik, társadalmi elosztásu-

---

<sup>2</sup> Hegyesi 1983, 1985

kat vezérlik, kiderüljön, hogy a szakmaalakulás belső alrendszerei milyen eltérő funkcióértelmezéseket, értékválasztásokat, s ezekből következő metodológiákat jelentenek.

*A történeti anyag*, amin dolgozom: angol és amerikai, de jelezni fogom a nemzetközi és magyar fejlődéstendenciák érintkező pontjait.

Választásomat az motiválta, hogy a szociális munkafajta kialakulása szorosan kötődik a szociálpolitika létrejöttéhez, amely történetileg legkorábbi, legkiterjedtebb változatot felmutató módon az ipari-urbánus társadalmakhoz kapcsolódik, ezek gyakorlatában formálódik ki. Sok vonatkozásban Anglia „őshazának” minősül e téren, az itt kifejlesztett elméleti paradigmákat, gyakorlatokat gyors ütemben importálja az amerikai társadalom.

*Az angolszász közeg* annyiban specifikus még a professziók kialakulása szempontjából, hogy liberálisabb, a piaci logika dominánsabb, s az állam szerepe kezdetben jóval visszafogottabb, s ez a hagyomány más típusú professzionizációt eredményez.

A másik ok, hogy a *professzió-diskurzus*, a professzionizáció analitikai modelljei szintén angolszász sajátosságnak, tradíciónak minősülnek, itt van folyamatos, egymásra rímelő, egymásra figyelő konceptualizáció a szociológia tudományán belül.

### **A professzió-diskurzusról**

Dolgozatom másik célja, hogy átvilágítsam a professzió-irodalom főbb téziseit, konstrukcióit, fogalmi rendszerét, s magyarázó erejét.

A professziók, ill. a professzionizmus, valamint a professzionizáció témakörében szociológiai szempontú elemzést írni, a teoretikus alapokat elemzően áttekinteni, átvilágítani számomra vonzó feladat, de a tudományos diskurzusban ismert a „Passé” álláspont is, a professziódiskurzus halálának bejelentése is. Richard Hall 1983-ban úgy találta, hogy a szociológiai szakfolyóiratokban nem kurrens a téma, így valószínűleg eljelentéktelenedett a professzió kategóriája mint értelmes konstrukció. Mint ahogy megesett az már a társadalomtudományokban, ez a halálhír sem lett végleges, sőt keményen vitatták is a fenti álláspontot<sup>3</sup>, de annyiban feltétlenül figyelemre méltó állítás, hogy érzékelhető, változások vannak a színen, a hagyományos koncepcionális keretek kiüresedtek, kifáradtak, részleges magyarázó erejűek csupán, a megváltozott későmodern társadalmi valóságok megragadására kevésbé tűnnek alkalmasnak.

A nagy univerzális professzió-modellekről kiderült, hogy távol vannak az univerzalizációtól még az ún. angolszász, relatíve egyneműnek látszó közegben is, hisz a 80-as – 90-es években született történeti feldolgozások, amelyek kultúráközi metszeteket is megvilágítottak, kibillentették a felületet, túláltalánosított, empirikus validitással sokszor nem bíró teoretikus kereteket.

A megkérdőjelezések, az újabb kérdésfeltevések, az intellektuálisan izgató, megoldásra váró aspektusok felrajzolása szempontjából különösen érdekesnek gondolom az általam választott professziók szakmafejlődési útjait, elágazásait, kifejlődő alrendszereit, a bennük megjelenő oppozíciókat, küzdelmeket, a professzió fogalmainak újrafogalmazásait kielemezni, mert e szakmásodó területeken hagyományosan bevett szerep híján, megteremtésük pillanatától kezdve élénk volt az önreflexió képessége, s kihordták a professziódiskurzus jellegzetes álláspontjait.

---

<sup>3</sup> MacDonald és Ritzer, 1988

Két, illetve érintőlegesen három szakmai területre koncentrálnak a dolgozat. A szociális munka, az ún. közösségi munka, közösségfejlesztés, illetve a felnőttnevelés egymást át-átszövő szakmafejlődését követi, s azt, hogy e rokonszakmáknak nevezhető együttes miképp válik szét egymástól bizonyos időszakokban, s határolja el magát élesen a hozzá hasonlóktól, s indul el az önálló értelmiségi szakmává válás útján.

A professzió (profession), a közösségi munka, közösségfejlesztés (community work, community development) fogalmi és nyelvi kategóriák kevéssé csengenek jól magyarul, az ismertségük, használatuk, különösen szakmai körökön kívül, csekély.

A professzió terminus jellegzetesen az angol-amerikai kultúrkör terméke, a szellemi foglalkozások magasabb presztízst elért köre jelölhető vele, amely a magyar nyelvben az „értelmiségi hivatás”, „értelmiségi szakma”-fogalmakhoz áll közel. E szellemi foglalkozások megkülönböztető jegye, hogy specifikus munkatevékenység áll a centrumukban, amely különleges, nem mindenki által birtokolt tudás-és készségtartomány működtetésén alapul, s amelyhez való hozzájutás hosszú képzésen keresztül vezet; e folyamat szakmai közösségeik által ellenőrzött, akik nemcsak kontrollálják a szakmába belépés feltételeit, és a szakma gyakorlásának módozatait, minőségét, de szabályozzák a hivatást űzők viselkedését is, s ezzel folyamatosan öröködnék a kivívott társadalmi elismerés fenntartásán, amelyek materiális és szimbolikus jutalmakat eredményeznek tagjaiknak.

A modernizálódás, az ipari kapitalista társadalom kifejlődése során új- és új szakmai területek alakultak ki, s megindultak az önmagukat professzióvá szerveződés útján, aspirálva a már professzió státust elért értelmiségi szakmák előnyeire. Ezt a folyamatot nevezik az angol szakirodalomban professzionalizációnak.

Az általam választott három szakmai irány a kikristályosodás szakaszaiban a már létező professziókra tekintett mintául, s gyakran visszatérően foglalkozott annak eldöntésével, hogy kellően professzionalizálódott-e, elérte-e az „igazi” professzió fázisát. A belső önvizsgálatokat a külső értékelések is folyamatosan ösztönözték, s gyakran szembesültek az „félprofesszió” (semi-profession)<sup>4</sup> kategóriájába sorolással, kifejezve az ideáltipikus mintától való elmaradásukat.

Mindhárom szakmai terület felmutatja a professzió hagyományos paradigmáinak megtagadását is, a professzionalizáció folyamatának mint egyvonalú sémának felrúgását is, s próbálkoznak új módon konstruálni a szakmaiságot, a professzionalitást.

Azt gondolom, tehát, hogy az elemzésben, a professziótörténeti narratívákban kibomlanak tagoltságok, dinamikus kifejlődő és elhervadó részegységek, konfrontációk és szintetizáló alrendszerek, amelyek megjelenítik a professziódiskurzus fő pozícióit, képet adnak arról, hogy a professziók maguk hogyan alkotnak képzeteket saját praxisukról, saját mibenlétükről, miközben fejleszteni vagy védeni kívánják magukat.

### **A dolgozat metodikáját meghatározó felfogások**

A dolgozat metodikáját meghatározó felfogás a megértő szociológia paradigmából eredeztethető, a cselekvők által konstruált fogalmi keretek, kollektív képzetek, azaz a társadalmi interakciókban születő, s azokat vezérlő jelentések feltárása, értelmezése adott kontextusokra vonatkoztatottan.

---

<sup>4</sup> Etzioni et al, 1969

A kiválasztott professziók fejlődéstörténetét a benne lévők is konceptualizálták, fogalmi rendszereket, osztályozási sémákat dolgoztak ki, számbavették, elrendezték, felosztották, őrizték, s szelektálva továbbadták, újraosztották a praxisukat leíró „tudásukat”. A szaktudásuk működtetése, intézményesítése megkívánja ezeket a műveleteket, újra és újra meg kell szöni azokat a közös jelentésrendszereket, amelyekben való viszonylagos osztozás bázisán tud fennmaradni a professziót konstituáló viszonylagosan koherens szakmai közösség.

Három szociológus nézőpontja volt döntő hatású az alkalmazott metodológiára.

1. Foucault „diskurzus”-kategóriája az egyik. (Foucault 1998). A professziók történeti fejlődésmenetei felfoghatók diskurzusok termelési folyamatának is. A dolgok a róluk szóló diskurzusokban öltönek testet, általuk foghatók fel, s egyben elválaszthatatlanok a megnyilatkozó aktoroktól. A diskurzusok több beszélő művei. A szövegek, szövegfolyamok sokféle alakváltozatban érhetők tetten. Professziók esetében: konferenciadokumentumok, előadások, tankönyvek, oktató szövegek, jegyzőkönyvek, határozatok, röpiratok, hírlevelek, sajtóhíradások, szakmai periodikák, viták, felmérések, kutatások, tanulmányok, elméletek, tipológiák, monográfiák, enciklopédiák, oral history-anyagok, naplók, közvélemény-kutatások stb.

„A foucault-i diskurzusfelfogás egyik vonása, hogy a terminusnak valamilyen átfogó, integráló, egységesítő szerepet tulajdonít, mégpedig kettős értelemben. Egyrészt a társadalom jelenségei, eseményei, intézményei és szereplői nem vizsgálhatók a róluk szóló diskurzusoktól függetlenül, másrészt pedig a diskurzus alanya vagy hordozója sem választható el attól, aki beszél. A társadalmi valóság tehát Foucaultnál diskurzusrealitásként áll előttünk... A társadalmi létezés értelmezett és jelentéssel felruházott és átszött, tehát tudással telített valóság.”<sup>5</sup>

A diskurzus egyik korlátozó elvét a diszciplínákban ismeri fel. „Egy diszciplínát tárgyak tartománya, módszerek csoportja, igaznak tekintett kijelentések korpusza, szabályok, definíciók, technikák és eszközök összessége határoz meg: mindez egyfajta névtelen rendszert alkot, amely annak rendelkezésére áll, aki használni akarja vagy tudja.”<sup>6</sup>

A különféle diskurzusokban él, teremődik, konstruálódik a professzió, újra- és újramondásokban, narratívákban, ismétlésekben, szertartásokhoz kötött megnyilatkozásokban. A professzió mint tudásrendszer, mint egyfajta értelemrendszer, jelentésadások rendszere, int egy önmagát leíró részrendszer áll előttünk a maga distinkcióival, tipológiáival, felépítettségével, rejtett tartalmaival.

„A történelem szüntelenül arra oktat minket, hogy a diskurzus nemcsak egyszerűen tolmácsolja a küzdelmeket és az uralmi rendszereket, hanem érte folyik a harc, általa dül a küzdelem, tehát a diskurzus az a hatalom, amelyet az emberek igyekeznek megkaparintani.”<sup>7</sup>

Azaz Foucault a „savoir/pouvoir (hatalom/tudás) mintázatát azonosnak látja, s ez jól transzponálható a professzióalakulás mezejére, mert a különféle kognitív klasszifikációs tudásformák egyben a szakmán belüli, s a szakmák közötti dominancia-uralmi formáknak is felfoghatók. A domináló tudásformák, kirekesztik, diszkvalifikálják, marginalizálják az e tudásokkal szembenálló változatokat, tematizálásokat.

2. Utóbbi gondolat a másik meghatározó gondolkodóé, Pierre Bourdieu-é, akinek kategóriái, a szimbolikus küzdelmek tereként jellemzett dinamikus mezők, a tétékért,

<sup>5</sup> Szabó Márton, 1998, 212. p.

<sup>6</sup> Foucault, 1998, 58. p.

<sup>7</sup> Foucault, 1991, 12. p.

ill. az újradefiniálások elismertetéséért folyó versengések, az aktorok nyerési esélyeit meghatározó tőkék, s ezek attributumai, valamint konverziója bizonyos csoportos aktorok társadalmi térben való mozgásának megragadására – jól használható értelmezési keret a szerző számára, bár az angol-amerikai professzióirodalom egyáltalán nem hivatkozik rá.<sup>8</sup>

A versengő aktorok fogalmi klasszifikációi, valóságleképezési, ill. valóságkonstrukciós gyakorlata egy meghatározott optikát, perspektívát tükröz, s az erős csoportok törekednek arra, hogy az ő szemüvegükön át lássák a világot az alávetett pozíciójúak. Ez a szakmai felfogások oppozíciójában, egymással való szimbolikus versengésben jól kitapintható, s ez az elemző fókusz jól hasznosítható.

3. A harmadik nézőpont tudásszociológiai, s Mannheim Károly koncepciójához kötődik.<sup>9</sup>

Mannheim a szellemi képződmények szociológiai vizsgálatának adekvát módszereként az ún. szociogenetikus funkcionális elemzést javasolja, amely alkalmas arra, hogy a cselekvők által alkotott és alkalmazott fogalmi kereteket, gondolati képződményeket, s ezek történeti alakváltozatait a csoportos társadalmi tapasztalástér és élményösszefüggés konstellációjára vonatkoztassa, az eszmetartalmak élethelyzetek és élményösszefüggések függvényében értelmeződjenek. Meg kell érteni, hogy jönnek létre, mondja, s mi a specifikus értelmük. A kulturális jelenségek nem merevek, statikusak, így megismerésük sem változatlan, statikus.

„Egy korszak, egy csoport stb. világnézete az élményösszefüggések olyan strukturálisan összekötött sora, amely egyének sokasága számára alkotja meg az élet tapasztalatának és áthatásának közös alapját. A világnézet tehát sem az adott korszak szellemi képződményeinek totalitása, sem nem egyéneinek összessége, hanem azon strukturálisan összefüggő élménysoroké, amelyek mind a képződmények, mind pedig a társadalmi csoportképződmények felől meghatározhatók.”<sup>10</sup>

E gondolat jól kiaknázható a professzió és társadalmi környezete, professzió és politikai rendszer/állami konstelláció elemzésekre.

Mannheim „dinamikus szociológiai kultúraértelmezés” módszere szintén alapozója e munkának.

A dinamikus szociológia, írja, a képződmények síkszerű tipizálását dinamikus tipizálással váltja fel. „A művészetben és irodalomtörténetben stílusfogalmakat alkotnak, a filozófiában és a vallástörténetben tendenciákról beszélnek: a kulturális rendszereket történeti hosszmetsetben periodizálják és az egyes művet az illető korszak stílusának vagy szellemi irányultságának a totalitásából értelmezik.”<sup>11</sup>

„A kulturális képződmények és történeti változásuk ilyen magyarázatának kategóriái egészen mások, és legalább annyira legitimek, mint az egyedi tényeket eseménysorokká összekapcsoló kauzalitások... Az a fejlődésmenet, amely a lineáris történelmi vizsgálódásban folytonos, sima átmenetek alakjában jelenik meg, itt épp ellenkezőleg ugrásszerűnek, „dialektikusnak” mutatkozik.”<sup>12</sup>

Az elemzési keret túláltalánosított szintje helyett a dolgozat kontextus-specifikusabb közelítésre törekszik.

---

<sup>8</sup> Bourdieu, 1991

<sup>9</sup> Mannheim, 1995

<sup>10</sup> Mannheim, 1995, 87. p.

<sup>11</sup> Mannheim, 1995, 131–132. p.

<sup>12</sup> Mannheim, 1995, 134–135. p.

### A professzió elméleti kérdései a magyar szociológiában

A professzió elméleti kérdéseivel a magyar szociológiában Pokol Béla foglalkozott részletesebben és érdemlegesen, a parsons-i, luhmann-i strukturalista-funkcionalista, ill. rendszerelméleti paradigmán belül, amely mint „funkcionális imperatívuszokkal rendelkező, s ezek által mozgatott képződményt, rendszert szemléli a társadalmat és egyes részeit.”<sup>13</sup>

A modernitás kibontakozását mint egymástól elhatárolódó társadalmi alrendszerbe differenciálódás folyamatát írja le ez a felfogás, s arra figyel, miképp fejlesztik ki az öntörvényűvé vált társadalmi szférák a saját logikájukat, a saját racionalitásukat. Maguk a szétcsatoló alrendszerek is differenciálódnak belülről: a mindennapi élet diffuzivitásából kristályosodnak a professzionális intézményrendszerek.

„Egy-egy társadalmi alrendszert egy-egy bináris kód (vagy más kifejezéssel: univerzális értékduál) köré szerveződés tud lehatárolni”<sup>14</sup> E bináris kódok által orientált cselekvések kiszelektálják a nem odaillő kommunikációkat, cselekvéseket, s dominanciájukat intézményesítik, ma cselekvések a megszilárduló szervezeti keretek szintjén is megszerveződnek, s a társadalmi alrendszer határa megvonódik más alrendszerekétől. „Ilyen specifikus kommunikációs szelekciókat nagy gyakorisággal biztosító tartós struktúrák csak a professzionális intézményrendszeren belül jöhetnek létre”.<sup>15</sup> Értékduálként a tudomány esetében az Igaz/hamis, a gazdaságnál a rentábilis/nem rentábilis, a jognál a jogos/jogtalan, a politikánál a kormányra kerülni/ellenzékben maradni (bal/jobb, konzervatív/progresszív) kódelemeket írja le, a sportnál a győzni/kiesni választást gondolja döntőnek.

Az oktatási rendszernél képtelen univerzálisan ható értékduálra lelni, s a gyógyítás mezeje is így jár. Pokol úgy oldja fel a helyzetet, hogy ha egy tevékenységmezőben nem tud egy bináris kód szerinti működés kizárólagos, vagy domináns lenni, úgy külső értékduálok kombinációja szükséges. Az oktatás szférájában ilyennek tekinti a tudományszférájából érkező értékelési mechanizmust, ill. az oktatási piac rentábilis/nem rentábilis dimenziójának a bekapcsolódását. Ha külső értékduálokra hagyatkozik egy alrendszer, akkor többnyire nem komplex eléggé, s az autonómiája is csekélyebb, állítja, s bár nem mondja ki expliciten, de valószínű, a professzionális magasabb szintjét nem igazán éri el.

Pokol elemzésében a professzionális intézményrendszer szférája mint homogénizált értékelési összefüggések rendszere definiálódik, amely egy-egy társadalmi alapfunkció ellátására irányuló tevékenységmezőben vált dominánssá.<sup>16</sup>

Ez az álláspont jól megvilágítja az öntörvényesedés folyamatát, de a professziók elméleti koncepciója szempontjából sok tényezőt elhomályosít, s nem tud megragadni. Pl. kimarad a fókuszból a professziók mint embercsoport, mint szakmai közösség szempontja.

Pokol számára a „tudomány mint egységes professzionális terület” paradigmatis jelentőségű. A szféra mélyebb elemzésekor azonban kimutatja, hogy a központi értékduál mellett itt is megjelenik a piaci logika bináris kódja, azaz a tudomány belső értékelése nem kizárólagos elvként működik. „Néhány professzionális intézményrendszer esetén a saját központi értékduál sikeres érvényesülését is csak a piaci raci-

<sup>13</sup> Pokol, 1996., 165. p.

<sup>14</sup> Pokol, 1992, 32. p.

<sup>15</sup> Pokol, 1992, 29. p.

<sup>16</sup> Pokol, 1997, 176. p.

onalitás szerinti párhuzamos értékeléssel látjuk biztosítottnak”<sup>17</sup> értékelésig jut el Hagstrom és Merton elemzését felhasználva a tudósközösségek közötti presztízsharc-ról a kollégák elismeréséért.<sup>18</sup>

A piaci logika (rentábilis/nem rentábilis) tehát több professzionális területre benyomul, s ez elmondható a jogról is, azaz keresztbemetsződik a tanulmány elején kifejtett nézet a professzionális intézményrendszerek mibenlétéről.

A rendszerelmélet egyik neves német szerzője, Richard Münch<sup>19</sup> tétele, az ún. interpenetrációs tétel hozadékai interpretálhatók a professziókeretben. Münch a társadalmi alrendszerek logikáinak egymást áthatásait tartja döntőnek a modernitásban. A differenciálódó, önállóuló logikákat megjelenítő rendszerek áthatolnak egymásba, s így megeremtői a dinamikának. Létrejön egy mediáló, transzformáló hatásrendszer, s ez is intézményesül. A professzionális területeken mind a két racionalitásfajta működését analizálhatjuk. A szempontok együttes alkalmazása érzékeltetni tudja a professziók formálódásának, egymásra vonatkozásának dinamikáját, a változások, versengések terepét.

Létezik egy másik hagyomány a magyar tudományosságban, amely érintőlegesen foglalkozik a professzionális szakemberek csoportjával, de nem a professzió mibenléte, s a professzió szakmai közösségének stratégiái vannak középpontjában, hanem az ún. újosztály-elméleti értelmezési keretben elemződnek az értelmiségi csoportok társadalom szerkezeti helyei, s domináns hatalmi helyzetük forrásai. Szelényi Iván munkásságához kötődik ez az elitelvű irány.

### Bibliográfia

ABBOTT, ANDREW (1988): *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*, Chicago, University of Chicago Press.

ABBOTT, PAMELA – MERABEAU, LIZ (1998): *The Sociology of the Caring Professions*, London, ULC Press.

ALDRIDGE, MERYL (1996): *Dragged to Market : Being a Profession in the Postmodern World* = *British Journal of Social Work*, 26., (177–194.p.)

ALINSKY, SAUL (1989): *Rules for Radicals*, New York, Vintage Books.

AUSTIN, DAVID M. (1983): *The Flexner Myth and the History of Social Work* = *Social Service Review*, 3.sz., (353–377. p.)

BALDOCK, P.: *A közösségi munka alapelvei, értékrendje és területei*, in: VARGA A. TAMÁS – B. VÖRÖS GIZELLA (1993): *Közösségi munka*, Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete.

BAMFORD, T. (1990): *The Future of Social Work*, Basingstone, Macmillan.

BANKS, SARAH (1998): *Professional Ethics in Social Work – What Future?* = *British Journal of Social Work*, 28., (213–231.p.)

BARBER, BERNARD (1963): *Some Problems in The Sociology of the Professions* = *Daedalus* 92.sz., Fall., (669–688.p.)

---

<sup>17</sup> Pokol, 1992, 45. p.

<sup>18</sup> Pokol, 1997, 120–122. p.

<sup>19</sup> Münch egyik szemléletes példája így szól: A modern tudomány létrejöttéről nem beszélhetünk addig, míg az alábbi elkülönült területek nem kapcsolódtak össze. a. az általános elméletek igazságigénye (ezt a filozófia, s a teológia gondozta); b. a technikai alkalmazás kérdése (ezzel a kézművesek foglalkoztak; c. a formális logika szigorúsága (érveléstan); d. a megfigyelésre alapozott tapasztalatszerzés (a technikai kísérleteknél alkalmazták). (idézi, Karácsony, 1995, p. 203.)



- BARCLAY, P. (szerk.) (1982): *Social Workers, Their Role and Tasks*, London, Bedford Square Press.
- BARR, ALAN (1995): *Empowering Communities – Beyond Fashionable Rhetoric?* = *Community Development Journal*, 30.évf., 2.sz., (121–132.p.)
- BATTEN, T.R. (1965): *Communities and their Development*, London, Oxford University Press.
- BATTEN, T. R. (1967): *The Non-Directive Approach in Group and Community Work*, London, Oxford University Press.
- BECK, V. (1992): *Risk Society*, London, Sage.
- BIDDLE, W.W. AND L.J. (1965): *The Community Development Process*, New York, Holt, Rinehart and Winston.
- BRAGER, G. – SPECHT, H. – TORCZYNER (1987): *Community Organizing*, New York, Columbia University Press.
- BRENTON, MARIA (1985): *The Voluntary Sector in British Social Services*, London – New York, Longman.
- BROWN, E.L. (szerk.) (1932): *Social Work Against a Background of Other Professions*, New York, Free Press.
- BUCHER, R. – STRAUSS, A. (1961): *Professions in Process* = *The American Journal of Sociology*, 66. sz., (325–334.p.)
- BURRAGE, M. AND TORSTENDAHL, R. (1990): *Professions in the Theory and History*, London, Sage.
- BUTTERWORTH, ERIC – HOLMAN, ROBERT (szerk.) (1975): *Social Welfare in Modern Britain*, London, Fontana/ Collins.
- CAMPFENS, HUBERT (szerk.) (1997): *Community Development Around the World: Practice, Theory, Research, Training*, Toronto, University of Toronto Press.
- CANNAN, C. (1995): *Enterprise Culture, Professional Socialization and Social Work Education in Britain* = *Critical Social Policy*, 42., (5–18.p.)
- CAPLOW, T.A. (1954): *The Sociology of Work*, Minneapolis, University of Minnesota.
- CARLTON, THOMAS OWEN (1977): *Social Work as a Profession in Process* = *Journal of Social Welfare*, Spring, (15–25. p.)
- CARR–SAUNDERS, ALEXANDER–WILSON, P.A. (1933): *The Professions*, Oxford, Clarendon Press.
- CLARK, FRANK – MORTON, ARKAVA ÉS MÁSOK (1979): *The Pursuit of Competence in Social Work*, San Francisco, Jossey– Bass Publishers.
- CLARKE, M. (1975): *Social Problem Ideologies* = *British Journal of Sociology*, vol. 26., 4. sz.
- CLEAVES, PETER S. (1987): *Professions and the State: The American Case*, Tucson, University of Arizona Press.
- COLLINS, RANDALL (1990): *Market Closure and the Conflict Theory of the Professions*, in: BURRAGE – TORTENDAHL: *Profession in Theory and History*, London, Sage.
- COX, F. M. – ERLICH, J. L. – ROTHMAN, J. – TROPMAN, J.E. (szerk.) (1979.): *Strategies of Community Organization*, 3. kiad., Itasca: Peacock.
- CRAIG, GARY – DERRICOURT, NICK – LONEY, MARTON (szerk.) (1982): *Community work and the State*, London, Routledge and Kegan Paul.
- CROMPTON, R. (1987): *Gender, Status and Professionalism* = *Sociology*, 21.sz., (413–428.p.)
- DAVIES, M. (1981): *The Essential Social Worker*, London, Heinemann Educational Books.
- DERBER, CHARLES – SCHWARTZ, W. A. (1991): *New Mandarins or new Proletariat?*, in: TOLBERT, P – BARLEY, S. (szerk.): *Research in the Sociology of Organizations*, Greenwich, JAI Press.

- DEVINE, E.T–VAN KLEECK, M. (1916): *Positions in Social Work*, New York, New York School of Philanthropy.
- DINGWALL, R.–LEWIS, P. (szerk.) (1984): *The Sociology of the Professions*, London, Macmillan.
- DOMINELLI, L. (1990): *Women and Community Action*, Birmingham, Venture Press.
- DOMINELLI, L. (1996): *Deprofessionalizing Social Work – Anti–Oppressive Practice, Competencies and Postmodernism* = *British Journal of Social Work*, 26., (153–175.p.)
- DOMINELLI, L. (1997): *Sociology for Social Work*, London, Macmillan.
- EFFRAT, MARCIA PELLY (1984): *The Community, Approaches and Applications*, New York, The Free Press.
- ETZIONI, AMITAI (szerk.) (1969): *The Semi – Professions and Their Organization*, New York, The Free Press.
- ETZIONI, AMITAI (1993): *The Spirit of Community: The Reinvention of America*, New York, Touchstone Book.
- FARKAS JÁNOS (1996): *Szakértők, szakértelem, szakértés* = *Társadalomkutatás*, 1996., 1–2. sz., (5–20.p.).
- FINK, A. – PFOUTS, J.H. – DOBELSTEIN, A. (1985): *The Field of Social Work*, Beverly Hills–London– New Delhi, Sage Publications, Inc.
- FISCHER, JOEL (1981): *The Social Work Revolution* = *Social Work*, May, 1981., (199–207. p.).
- FISHER, ROBERT (1994): *Let the People Decide*, Twayne.
- FISHER, ROBERT (1994): *Community Organizing in the Conservative 80s and Beyond* = *Social Policy*, Fall 1994.
- FLEXNER, ABRAHAM (1915): *Is Social Work a Profession?* In: *Proceedings of the National Conference of Charities and Correction*; Chicago, Hildmann Printing Co., (576–590. p.)
- FOUCAULT, MICHEL (1998): *A fantasztikus könyvtár*, Budapest, Pallas Kiadó–Attraktor Kft.
- FREIDSON, ELIOT (1983): *The Theory of the Professions: The State of the Art*, in: DINGWALL, R. – LEWIS, P. (szerk.): *The Sociology of Professions*, London, Macmillan.
- FREIDSON, ELIOT (1986): *Professional Powers*, Chicago – London, University of Chicago Press.
- FREIDSON, ELIOT (1994): *Professionalism Reborn, Polity*, Cambridge.
- FREIRE, PAULO (1972): *Pedagogy of the Oppressed*, London, Penguin.
- FREIRE, PAULO (1974): *Education for Critical Consciousness*, Sheed and Ward.
- GERSUNY, CARL ROSENGREN – WILLIAM R. (1973): *The Service Society*, Cambridge, Massachusetts, Schenkman Publishing Company.
- GLAZER, NATHAN (1974): *The Schools of the Minor Professions* = *Minerva* 12., (346–364.p.)
- GOODE, WILLIAM, J. (1957) : *Community Within a Community*= *American Sociological Review*, Április, 22. sz.,(194 – 200. p.).
- GOODE, WILLIAM J. (1969): *The Theoretical Limits of Professionalisation*, in: ETZIONI (szerk.): *The Semi- Professions and Their Organisation*, New York, The Free Press.
- GOUGH, I. (1979): *The Political Economy of the Welfare State*, London, Macmillan.
- GREENWOOD, ERNEST (1957): *The Attributes of a Profession* = *Social Work*, II. Július, 3. sz. (45–55.p.)
- GROSSER, C.F. (1973): *New Directions in Community Organisation*, New York, Praeger.
- GULBENKIAN FOUNDATION STUDY GROUP (1968): *Community Work and Social Change*, London, Longmans.
- GULBENKIAN FOUNDATION STUDY GROUP (1973): *Current Issues in Community Work*, London, Routledge and Kegan Paul.

- HADLEY, ROGER – HATCH, STEVEN (1981): *Social Welfare and the Failure of the State*, London, George Allen and Unwin.
- HADLEY, ROGER, MC GRATH, MORAG (1984): *When Social Services are Local The Normanton Experience*, London, George Allen and Unwin.
- HALL, R.M. (1983): *Theoretical Trends in the Sociology of Occupations* = Sociological Quarterly, 24.sz., (5–22.p.)
- HALLIDAY, T.C. (1984): *Professions, Class and Capitalism* = Arch. Europ. Sociol., XXIV., (321–346.p.)
- HALLIDAY, T.C. (1987): *Beyond Monopoly*, London, University of Chicago.
- HANCOCK, B.L. (1981): *School Social Work*; New York, Englewood Cliffs, Prentice–Hall.
- HAUG, MARIE R. (1973): *Deprofessionalization* = Sociological Review Monograph,
- HELM, BRUNHILDE (1970): *The Discipline of Charity (inaugural lecture)*, South Africa, University of Cape Town.
- HENDERSON, P. – JONES, D. – THOMAS, D. (1980): *The Boundaries of Change in Community Work*, London, Allen and Unwin.
- HENDERSON, P. – THOMAS, D.N. (1981): *Readings in Community Work*, London, Allen and Unwin.
- HENDERSON, P. – THOMAS, D. (1987): *Skills in Neighbourhood Work*, London, Allen and Unwin.
- HENDERSON, P. (1997): *Társadalomhoz tartozás és állampolgáriság Európában*, Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete.
- HUGHES, EVERETT C. (1963): *Professions* = Daedalus, 92. sz., (655–668.p.).
- HUGMAN, RICHARD (1991): *Power in Caring Professions*, London, Macmillan Press.
- HUSOCK, HOWARD (1992): *The Public Interest*, 109.sz., (53–72.p.).
- ILLICH, IVAN (1977): *Disabling Professions*, Marion Boyars Publishers Ltd., London.
- ILLICH, IVAN (1977): *A társadalom iskolátlanítása* = Valóság, 1975. 11.sz., (84–94.p.).
- JARVIS, PETER (1995): *Adult and Continuing Education: Theory and Practice*, London Routledge.
- JAMOUS, H.–PELOILLE, C. (1970): *Changes in the French University – Hospital System*, in.: JACOBSON, J.A. (szerk.): *Professions and Professionalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- JOHNSON, TERENCE J. (1972): *Professions and Power*, London, British Sociological Association.
- KARÁCSONY ANDRÁS (1995): *Bevezetés a tudásszociológiába*, Budapest, Osiris–Századvég Kiadó.
- KASIUS, C. (szerk.) (1950): *A Comparison of Diagnostic and Functional Casework Concepts*, Family Service Association of America.
- KISS BALÁZS (1994): *Michel Foucault hatalomfelfogásáról*, III. évf., 1.sz.
- KORTEN, DAVID C.: *Getting to the 21<sup>st</sup> Century – Voluntary Action and the Global Agenda*, West Hartford CT, Kumarian.
- KRAMER, A.M. – SPECHT, H. (1969): *Readings in Community Organization and Practice*, Englewood Cliffs, N.S., Prentice–Hall.
- LANE, R.P. (1939): *The field of Community Organization*: In: NATIONAL CONFERENCE OF SOCIAL WORK (szerk.): „*Proceedings of the National Conference of Social Work*”; New York, Columbia University Press.
- LARSON, MAGALI SARGATTI (1977): *The Rise of Professionalism/ Sociological Analysis*/, Berkeley– L.A.– London, University of California Press.

- LARSON, MAGALI SARGATTI (1979): *Professionalism: Rise and Fall* = International Journal of Health Services, vol. 9., 1979., No.4.
- LARSON, MAGALI SARGATTI (1980): *Proletarianization and Educated Labor* = Theory and Society, 9. sz., (131–175.p.)
- LÉDERER PÁL (szerk) (1977): *A foglalkozások presztízse*, Budapest, Gondolat.
- LEIBY, JAMES (1978): *History of Social Welfare and Social Work in the United States*, New York Columbia U.P.
- LOVETT, TOM – CLARKE, C. – KILLMURAY, A. (1983): *Adult Education and Community Action*, London, Croom Helm.
- LOVETT, TOM (szerk.) (1988): *Radical Approaches to Adult Education: A Reader*, London, Routledge.
- LUBOVE, ROY (1965): *The Professional Altruist*, Cambridge, Harvard University Press.
- MCCONNELL, CHARLIE (1996)(szerk.): *The Making of an Empowering Profession*, Scottish Community, Edinburgh, Education Council.
- MACDONALD, K.M. – RITZER, G. (1988): *The Sociology of Professions– Dead or Alive* = Work and Occupations, 15., (3), (251–72.p.)
- MACDONALD, KEITH M. (1995): *The Sociology of the Professions*, London, Sage.
- MANNHEIM KÁROLY (1995): *A gondolkodás struktúrái*, Budapest, Atlantisz.
- MARSHALL, T.H. (1963): *The Recent History of Professionalism in Relation to Social Structure and Social Policy*, in: *Sociology at the Crossroads and Other Essays*, London.
- MARSHALL, T.H. (1965b): *Class, Citizenship and Social Development*, New York, Garden City.
- MARTIN, BILL: *Transforming the Contemporary „ New Middle Class” from Professionals and Managers to „ Bricoleurs”*, March 1998., <http://www.internetto.hu/szelenyi>.
- MILLERSON, G. (1964): *The Qualifying Associations: A Study in Professionalization*, London, Routledge.
- Millerson (1964b): *Dilemmas of Professionalization* = New Society, 4.
- MURPHY, RAYMOND (1988): *Social Closure. The Theory of Monopolization and Exclusion*, Oxford, Clarendon Press.
- MORRIS, R. – BINSTOCK, R.H. (1966): *Feasible Planning for Social Change*, New York, Columbia University Press.
- NICHOLDS, ELIZABETH (1960): *A Primer of Social Casework*, New York, Columbia University. Press.
- OPPENHEIMER, MARTIN (1973): *The Proletarianization of the Professional* = Sociological Review Monograph, 20., (213–217.p.)
- PARKIN, F (1979): *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*, London, Routledge.
- PARRY, NOEL – PARRY, JOSE (1976): *The Rise of Medical Profession: A Study of Collective Social Mobility*, London, Croom Helm.
- PARSONS, TALCOTT (1954): *Essays in Sociological Theory: The Professions and Social Structure*, Glencoe, III., The Free Press, (34–49.p.)
- PARSONS, TALCOTT (1968): *Professions*, in: *International Encyclopedia of Social Sciences*, vol.12., (536–547.p.)
- PAYNE, M. (1996): *What is Professional Social Work?*, Birmingham, Venture Press.
- PERLMAN, R. – GURIN, A. (1993): *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*, Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete.
- POKOL BÉLA (1992): *A professzionális intézményrendszerek elmélete*, Budapest, Felsőoktatási Koordinációs Iroda.
- POKOL BÉLA (1997): *Szociológiaelmélet*, Budapest, Felsőoktatási Koordinációs Iroda.

- POPPE, KEITH (1995): *Analysing Community Work*, Buckingham, Open University Press.
- REES, S. – WALLACE, A. (1982): *Verdicts on Social Work*, London, Arnold.
- REIN, MARTIN (1970): *Social Work in Search of a Radical Profession* = *Social Work*, 1970. 15 (2), (13–28.p.)
- RIVERA, F.G. – ERLICH, J.L. (szerk.) (1995): *Community Organizing in a Diverse Society*, Boston, Allyn and Bacon.
- ROBINSON, MIKE (1995): *Towards a New Paradigm of Community Development*, 30.évf., 1.sz., (21–30.p.)
- ROBINSON, VIRGINIA P. (1930): *A Changing Psychology in Social Case Work*, Philadelphia.
- ROSS, MURRAY (1955): *Community Organization: Theory and Principles*, New York, Harper–Brother.
- ROSS, B. – KHINDUKA, S.K. (szerk.) (1976): *Social Work in Practice*, Washington, D.C.: National Association of Social Workers.
- ROSS, M.G. – LAPPIN, B.W. (1967): *Community Organization: Theory, Principles and Practice*; New York, Harper and Row.
- ROTHMAN, J. (1968): *Three Models of Community Organization Practice*, In: *Social Work Practice 1968.*, New York, Columbia Univ. Press, (16–47.p)
- ROTHMAN, J. (1969): *An Analysis of Goals and Roles in Community Organization Practice*, in: KRAMER, R.M. – SPECHT, H. (szerk.): *Readings in Community Organization Practice*, Englewood Cliffs, New Jersey.
- SAINSBURY, E., NIXON S. – PHILLIPS, D. (1982): *Social Work in Focus*; London, Routledge and Kegan–Paul.
- SAVAGE, M. – BARLOW, J., DICKENS, P. – FIELDING, T. (1992) : *Property, Bureaucracy and Culture*, London, Routledge.
- SCHON, D.A. (1983): *The Reflective Practitioner*, New York, Basic Books.
- SCHORR, A.L. (1968): *Explorations in Social Policy*, New York, Basic Books.
- SELANDER, STAFFAN (1990): *Associative Strategies in the Process of Professionalization: Professional Strategies and Scientification of Occupations*, in: BURRAGE – TORSTENDAHL (szerk.), London, Sage, (139–151.p.)
- SHEPPARD, M. (1998): *Practice Validity, Reflexivity and Knowledge for Social Work* = *British Journal of Social Work*, 28, (763–778.p.)
- SPECHT, H. (1972): *The Deprofessionalization of Social Work* = *Social Work (US)*., 17.évf. 2.sz., March, 1972.
- SPECHT, H. (1975): *Community Development in the UK/ An Assesment and Recommendation for Change*, Association of Community Workers.
- SZABÓ MÁRTON (1988): *Politikai tudáselméletek*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas.
- TAWNEY, R.H. (1946): *The Acquisitive Society*, New York, Harvest Books.
- THOMAS, D. – WARBURTON, R. (1977): *Community Workers in a Social Services Department*, National Institute for Social Work and Personal Social Services Council, US.
- THOMPSON, CATHRE (1991): *A Community Work Approach in Adult Education*: *International Journal of Lifelong Education*, 3., (181–196.p.)
- TIMMS, NOEL (1970): *Social Work*, London, Routledge and Kegan Paul.
- TIMMS, N. (1983): *Social Work Values*, London, Routledge and Kegan Paul.
- TITMUSS, R.M. (1968): *Commitment to Welfare*, London, George Allen and Unwin.
- TOREN, N. (1972): *Social Work: the Case of a Semi–Profession*, Beverly Hills, Sage Publications Inc.

- TOURAINÉ, ALAN: *The Voice and the Eye/ An Analysis of Social Movements/*, London, Cambridge. University Press.
- TOWNSEND, PETER (1975): *Sociology and Social Policy*, London, Allen Lane, Penguin Books Ltd.
- TWELVETREES, A. (1991): *Community Work*, London, Mcmillan.
- TWELVETREES, A. (1996): *Organizing for Neighbourhood Development*, Avebury, Aldershot.
- VAN REES (1991): *A Survey of Contemporary Community Development in Europe*, Hague, Gradus Hendriks Stichting.
- VARGA A. TAMÁS (1983): *Közéletések*, Budapest, Műzsák, Közművelődési Kiadó.
- VARGA A. TAMÁS – VERCSEG ILONA (1998): *Közösségfejlesztés*, Budapest, Magyar Művelődési Intézet.
- WALLACE (1995): *Organisational and Professional and Professional Commitment in Professional and Nonprofessional Organisations* = *Administrative Science Quarterly*, 1995., 40.sz., (228–255.p.)
- WALTON, RONALD G. (1982): *Social Work 2000: The Future of Social Work in a Changing Society*, London – New York, Longman.
- WARREN, R. L. (1963): *A Community Model in: The Community in America*, Chicago, Rand McNally.
- WARREN, R. (1965): *Studying Your Community*, New York, Free Press.
- WATERS, MALCOLM (1989): *Bureaucratization and Professionalization: A Weberian Analysis* = *American Journal of Sociology*, vol.94., 5.sz., (945–972. p.)
- WEBB, S. – WEBB, B. (1920): *The History of Trade Unionism*, London.
- WHARF, BRIAN (szerk. ) (1979): *Community Work in Canada*, Toronto, McClelland – Stewart.
- WHITE, P. (1997): *Beyond Retrodution? Hermeneutics, Reflexivity and Social Work Practice* = *British Journal of Social Work*, 27., (739–754.p.)
- WHITTAKER, JAMES K. – GARBARINO, JAMES (1983): *Social Support Networks: Informal Helping in the Human Services*, New York, Aldine.
- WILENSKY, H.L.–LEBEAUX, C.N. (1958): *Industrial Society and Social Welfare*, New York, Russel Sage Foundation.
- WILENSKY, HAROLD (1964): *The professionalisation of Everyone?* = *American Journal of Sociology*, 17.sz., (142–146. p.)
- WITZ, ANNE (1992): *Professions and Patriarchy*, London, Routledge.
- WOLFENDEN COMMITTEE (1980): *The Future of Voluntary Organizations*, London, Croom Helm.
- WOODS, R.A. – KENNEDY, A.J. (1922): *The Settlement Horizon*, New York, Russel Sage Foundation.
- YORK, ALAN S. (1984 ): *Towards a Conceptual. Model of Community Social Work* = *The British Journal of Social Work*, 14.évf.,3.sz., (241–255.p.)